

УДК 81'1 + 81-13 + 37.091.3:81

DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2025.3.16>

ІДЕЇ ФЕРДИНАНА ДЕ СОСЮРА В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПОГЛЯД

Мельничук Оксана Дмитрівна,

доктор філологічних наук,

доцент кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін

Комунального закладу вищої освіти «Рівненська медична академія»

ORCID ID: 0000-0003-4619-363x

Артеменко Людмила Вікторівна,

кандидат філологічних наук,

професор кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін

Комунального закладу вищої освіти «Рівненська медична академія»

ORCID ID: 0000-0003-6653-3043

У статті досліджено ідеї Ф. де Сосюра, одного з основоположників сучасної лінгвістики, у контексті їх застосування в компетентнісному підході до навчання іноземних мов. Особливу увагу приділено концепції поділу мови на мову (langue), мовлення (parole) та мовленнєву діяльність (langage), яка стала базовою у структуралістських дослідженнях і вплинула на розвиток низки дисциплін, як-от семіотика, психолінгвістика, соціолінгвістика та педагогіка. Аналізовано, як ці ідеї співвідносяться із сучасними підходами до навчання мов, що передбачають інтеграцію знань про мову як систему та її використання в реальних комунікативних ситуаціях.

Структурний підхід до мови, запропонований Ф. де Сосюром, прокладає шлях до виокремлення ключових аспектів навчання: граматики, лексики, фонетики, а також розвитку навичок говоріння, письма, читання і аудіювання. З огляду на це у статті розглянуто два основні педагогічні підходи: структурний, орієнтований на системний аналіз мови, та комунікативний, що фокусується на мові як діяльності. Поєднання цих підходів у межах компетентнісного підходу сприяє формуванню здатності здобувачів освіти застосовувати знання, уміння та навички в реальних життєвих ситуаціях. Окрім того, у статті розглянуто розвиток ідей Ф. де Сосюра у працях видатних представників структуралізму (Луї Єльмслев, Роман Якобсон, Клод Леві-Строс), семіотики (Чарльз Морріс), психолінгвістики (Ноам Хомський) і філософії мови (Мішель Фуко, Жак Дерріда). Висвітлено також український контекст інтерпретації цих ідей, зокрема у працях Олександра Потебні та Юрія Шевельова, які адаптували концепції структуралізму для дослідження слов'янських мов.

У статті наголошено, що структуралістська модель, яка аналізує мову як систему знаків, має не тільки теоретичне, а й практичне значення для викладання іноземних мов. Особливо це стосується балансу між формуванням мовної компетенції (опанування правил, структур, лексики) та розвитком комунікативних умінь, необхідних для міжкультурної взаємодії. Зроблено висновок, що ідеї Ф. де Сосюра залишаються актуальними у світлі сучасних освітніх потреб і дають змогу створювати міждисциплінарні моделі навчання, які поєднують лінгвістику, педагогіку та когнітивні науки.

Ключові слова: Фердинан де Сосюр, структуралізм, компетентнісний підхід, навчання іноземних мов, мова як система, комунікативний підхід.

Melnychuk Oksana, Artemenko Liudmyla. The ideas of Ferdinand de Saussure in the context of a competency-based approach to foreign language teaching: an interdisciplinary perspective

The article explores the ideas of Ferdinand de Saussure, one of the founders of modern linguistics, in the context of their application to the competence-based approach to foreign language teaching. Particular attention is paid to the concept of dividing language into langue (language system), parole (speech), and langage (language activity), which became fundamental in structuralist studies and influenced the development of various disciplines such as semiotics, psycholinguistics, sociolinguistics, and pedagogy. The

study analyzes how these ideas correlate with modern approaches to language teaching, which integrate knowledge of language as a system with its use in real communicative situations.

The structural approach to language, proposed by Saussure, makes it possible to identify key aspects of teaching: grammar, vocabulary, phonetics, as well as the development of speaking, writing, reading, and listening skills. In this regard, the article examines two main pedagogical approaches: the structural approach, focused on systematic language analysis, and the communicative approach, emphasizing language as an activity. The integration of these approaches within the competence-based framework fosters the ability of learners to apply knowledge, skills, and abilities in real-life situations.

Furthermore, the article examines the development of Saussure's ideas in the works of prominent structuralist scholars (Louis Hjelmslev, Roman Jakobson, Claude Lévi-Strauss), semiotics (Charles Morris), psycholinguistics (Noam Chomsky), and philosophy of language (Michel Foucault, Jacques Derrida). The Ukrainian context of interpreting these ideas is also highlighted, particularly the works of Olexandr Potebnja and Yurii Shevelov, who adapted structuralist concepts for the study of Slavic languages.

The article emphasizes that the structuralist model, which analyzes language as a system of signs, has both theoretical and practical significance for foreign language teaching. This is especially relevant for balancing the development of linguistic competence (mastery of rules, structures, and vocabulary) with the enhancement of communicative skills necessary for intercultural interaction. It concludes that Saussure's ideas remain relevant in addressing modern educational needs, allowing for the creation of interdisciplinary teaching models that integrate linguistics, pedagogy, and cognitive sciences.

Key words: Ferdinand de Saussure, structuralism, competence-based approach, foreign language teaching, language as system, communicative approach, linguistic competence, semiotics, psycholinguistics, intercultural interaction.

Вступ. Ідеї Ф. де Сосюра, зокрема його поділ мови на мову, мовлення та мовленнєву діяльність, стали основоположними в сучасній лінгвістиці. Запропоновані мовознавчі концепції не тільки вплинули на розвиток філологічних дисциплін, а й віднайшли своє застосування в інших галузях науки, зокрема в педагогіці. У методиці викладання іноземних мов концепцію Ф. де Сосюра розглядають як таку, що умовно поділяє процес навчання на опанування мови як системи та мови як діяльності. Таке бачення проблеми пов'язане з компетентнісним підходом, що став основним у сучасній педагогіці. У статті порушено проблему зв'язку мовознавчих ідей Ф. де Сосюра з іншими науками, зокрема педагогікою, визначено аспекти їхнього впливу та перспективи застосування.

Мета статті – зробити аналіз поглядів Ф. де Сосюра щодо поділу мови, мовлення та мовленнєвої діяльності, а також визначити їхній вплив на педагогічні підходи до навчання іноземних мов. У центрі уваги – застосування цих ідей у компетентнісному розумінні, а також аспекти впливу згаданих концепцій на інші філологічні галузі.

Результати. Ф. де Сосюр, «батько» сучасної лінгвістики, мав величезний вплив на низку науковців різних дисциплін. Його ідеї були розвинені та переосмислені багатьма

дослідниками. Серед основних наукових напрямів і ключових постатей, які вивчали та розвивали його погляди, виокремлюємо (1) *школу структуралізму*: Луї Єльмслев, як один із засновників Копенгагенської школи лінгвістики, розвинув концепції структуралізму через створення глосематики, яка продовжила аналіз мови як системи знаків; Роман Якобсон – дослідник Празького лінгвістичного гуртка, адаптував ідеї Ф. де Сосюра до аналізу фонології та створив теорію комунікації, яка стала основою для семіотики; Клод Леві-Строс – антрополог, застосував структуралістські підходи до вивчення міфології та культур, за допомогою тлумачення системи знаків Ф. де Сосюром; (2) *семіотику*: Чарльз Морріс розвинув теорію знаків і пов'язав ідеї Ф. де Сосюра із семіотикою; (3) *психолінгвістику*: Ноам Хомський базував трансформаційно-генеративну граматику, деякою мірою опозиційною до структуралізму, на систематичному підході до аналізу мови, запропонованому Ф. де Сосюром; (3) *філософію мови*: Мішель Фуко – досліджував мову як систему влади та знання, переглядав сосюрівське бачення в контексті дискурсного аналізу; Жак Дерріда – критично переосмислив концепцію знака, створив теорію деконструкції, яка переглядає сосюрівський поділ позначення (англ. *signifier*) і позначеного (англ. *signified*); (4) *функційну лінгвістику*: Майкл Хал-

лідей – розробив системно-функційну лінгвістику, яка враховує роль мови як діяльності в соціальному контексті [1, с. 22–28; 2, с. 1–2; 3, с. 27; 4, с. 139].

В українській лінгвістиці ідеї Ф. де Сосюра були відтворені у працях видатних дослідників, зокрема О. Потебні та Ю. Шевельова. О. Потебня розглядає слово як органічну єдність знака і значення, наголошує на нерозривному зв'язку між формою та змістом мовного знака. Його підхід має багато спільного зі структуралістським розумінням мови як системи знаків, що функціонують у єдності [5]. Ю. Шевельов, своєю чергою, аналізує східнослов'янські мови крізь призму структуралізму, приділяє увагу системності мовних явищ і їхній динаміці. Він використовує структуралістські принципи для пояснення еволюції мовних систем, акцентує на взаємозв'язку між історичними, соціальними та внутрішньомовними чинниками. Ю. Шевельов не тільки адаптував концепції структуралізму до специфіки слов'янських мов, він зробив вагомий внесок у їхній розвиток, демонстрував, як структуралістський підхід дає змогу краще зрозуміти складність і багатогранність мовних систем [6].

Так, ідеї Ф. де Сосюра в українській лінгвістиці віднаходять не тільки теоретичне осмислення, а й практичне застосування у вивченні слов'янських мов, створюють міцний фундамент для подальших досліджень у сфері мовознавства. Однією з основних ідей у праці «Курс загальної лінгвістики» Ф. де Сосюра є поділ мови як системи на три складові частини, серед яких: (1) *мова (langue)* – система знаків, правил і структур, що формує основу для спілкування; (2) *мовлення (parole)* – конкретні акти використання мови, які здійснюються індивідом; (3) *мовленнєва діяльність (langage)* – процес використання мови в конкретних соціальних умовах [7, с. 9–10].

Таке бачення створює основу для аналізу того, як вивчення мови може бути структуровано в навчальних програмах. Мовленнєва діяльність людини (фр. *langage*) є багатоманітною та цілеспрямованою (інтенційною), на відміну від мовленнєвого акту (фр. *parole*) та мови як статичної системи (фр. *langue*). Ф. де Сосюр установив, що елементи мови визначаються через їхні взаємозв'язки та переосмислив концепцію частини та цілого:

ціле – це сума формальних відносин між частинами. Дослідник пояснює існування двох вимірів мовленнєвої діяльності – семіотичного (психічного) і несеміотичного (фонетичного), заперечує прямий зв'язок між звуками та позначеними поняттями [7, с. 11].

Вивчення мовленнєвої діяльності виправдане сукупністю філологічних дисциплін, що є частинами лінгвістики через їхній зв'язок із мовою. Сосюрівська модель, яка акцентує увагу на внутрішніх структурах знакової системи, співзвучна з поглядом, що мова не просто «відображає» реальність, а «конструює» її. Отже, процес створення значення не заперечує впливу психічного та соціальної реальності, проте залишається обмеженим мовною системою, не приділяє належної уваги свідомості суб'єкта як активному когнітивному феномену. Отже, компетентнісний підхід у педагогіці спрямований на розвиток здатності здобувачів освіти застосовувати знання, навички й уміння в реальних життєвих ситуаціях. У методиці викладання іноземних мов це означає баланс між навчанням мови як системи (граматика, лексика, фонетика) та навчанням мови як діяльності (говоріння, слухання, читання, письмо).

Ідеї Ф. де Сосюра пов'язані також із психолінгвістикою, яка вивчає когнітивні аспекти мовлення, із соціолінгвістикою, що фокусує увагу на наукових студіях впливу соціального контексту на мовленнєву діяльність. Наприклад, у психолінгвістиці аналізують те, як система мови (*langue*) зберігається в пам'яті, а мовлення (*parole*) реалізується у процесі спілкування. З іншого боку, соціолінгвістика досліджує, як мовленнєва діяльність (*langage*) формується під впливом соціальних чинників. У педагогіці викладання іноземних мов простежуємо дві основні моделі: (1) *структурний підхід*, орієнтований на мову як систему. Такий погляд фокусують на вивченні граматичних структур, правил і словникового запасу; (2) *комунікативний підхід*, скерований на мову як діяльність. У центрі уваги – розвиток навичок спілкування в реальних ситуаціях. Об'єднання згаданих наукових ідей у межах компетентнісного підходу дає змогу створити збалансовану методику, яка задовольняє сучасні освітні потреби.

Структуралізм як метод пізнання поєднує структурні підходи з елементами систематизації знань, їх математизацією та

моделюванням, формує універсальну методологію. Він стає основою для численних досліджень у соціальних і гуманітарних науках, що набули популярності з 1950-х до 1970-х рр., насамперед у Франції. Головною метою структуралізму є осмислення людської культури та досвіду як складної системи знаків, що функціонує за простими правилами створення значень і цінностей у різних контекстах, як-от лінгвістика, соціологія, літературознавство [2, с. 1–2].

Основи цього підходу були закладені в межах структурної лінгвістики, (Ф. де Сосюр, К. Леві-Строс, М. Фуко). У гуманітарних науках структуралізм перетворився на загальну методологію, спрямовану на аналіз структур мови й мислення. Він досліджує системну організацію базових одиниць і зв'язків, що визначають створення значень як результат застосування чітких правил і операцій. Структуралізм як структурно-семіотичний підхід має опертя на концепції мовознавства та семіотики, зокрема на теорію знака, запропоновану Ф. де Сосюром. Водночас структуралізм є філософським баченням, яке доводить, що об'єкти дослідження в соціальних і гуманітарних науках, незалежно від їхніх зовнішніх відмінностей, підпорядковані внутрішнім, несвідомим закономірностям. Ці закономірності формують структури – глибинні феномени, які діють за визначеними кодами, логікою чи правилами, визначають поверхневі явища та події. Структури характеризують як цілісні утворення, здатні до трансформації та саморегуляції, а соціальний світ пояснюють через взаємозв'язки дій, а не окремі індивідуальні акти [3, с. 27].

Загалом, структуралізм пропонує міждисциплінарний підхід до аналізу явищ, залучає такі науки, як теорія інформації, комунікації, семіотика, соціологія та психологія. Його метою є виявлення прихованих структур і синхронічних причин, що лежать в основі культури та суспільства, які трактуються як знакові системи та символічний порядок, що формує уявлення людини про саму себе. Структуралізм стверджує, що за символічним порядком не існує іншої реальності – ні суб'єктивної (як у гуманізмі), ні зовнішньої (як у позитивізмі).

Цей підхід відкидає натуралізм, який розглядає світ як незалежний від свідомості, і гуманізм, який наголошує на ролі людини

як творця свого світу. Критику згаданих концепцій у структуралізмі відображено в гаслах на кшталт «атака на реалізм» і «смерть суб'єкта». Водночас структуралізм спирається на холізм, філософський об'єктивізм і культурний релятивізм, що дозволяє ідентифікувати зміни у структурах, аналізувати об'єкти та їхні трансформації. Попри те, що структуралізм не вимагає обов'язкової наявності первинної чи глибинної структури, він не заперечує її існування. Навіть більше, він визнає, що носієм структур може бути індивід, який виступає активним суб'єктом сприйняття та дії у зв'язку з навколишньою дійсністю [4, с. 139].

У контексті комунікативного підходу в педагогіці важливо наголосити, що структуралізм, хоч і не вимагає обов'язкової глибинної структури, припускає існування структур, носіями або виразниками яких можуть бути індивіди. Зважаючи на це, комунікативний підхід ставить на перше місце суб'єкта – учня чи студента, який не тільки сприймає інформацію, а й активно взаємодіє з нею, формує власну інтерпретацію та концептуалізацію знань.

Концепція продуктивного засвоєння знань походить із міркування про те, що навчальний процес є двостороннім, і кожен здобувач освіти як суб'єкт сприйняття має можливість впливати на навчальний контекст. Взаємодія учнів із педагогом і один з одним стає не тільки механізмом здобуття знань, а й створенням нових значень через комунікацію, що відбувається в діалозі. Комунікативний аспект акцентує увагу на активній участі учнів/студентів у процесі навчання, розвитку їхніх комунікативних навичок і здатності до самостійного аналізу й оцінювання інформації [8, с. 83]. Беручи до уваги структури, які можуть бути закріплені в індивідуальній свідомості, комунікативний підхід сприяє розвитку критичного мислення та гнучкості у сприйнятті інформації, що є важливим аспектом для успішного навчання в умовах ХХІ ст.

Вплив поглядів швейцарського лінгвіста Ф. де Сосюра на педагогіку, зокрема методу викладання іноземних мов, результував у порушення проблеми зв'язку форми та функції, що базується на структуралістських принципах мови та компетентнісному підході в освіті. Синергія філології та педагогіки

уможливила продуктивний розвиток міждисциплінарних ідей, які розуміємо як (1) *розвиток концепції мови як системи та діяльності*: Ф. де Сосюр розділив мову на *langue* (систему), *parole* (мовлення) та *langage* (мовленнєву діяльність), які згодом стали трансформовані в педагогічну площину, що дало змогу водночас урахувати і важливість структури мови, і її функційне використання [9, с. 156]; (2) *компетентнісно орієнтоване навчання*: використання ідей Ф. де Сосюра про системність і функціональність мови стало основою для формування ключових мовленнєвих компетенцій, як-от лінгвістична, комунікативна та соціокультурна компетенції; (3) *інтеграція теорії та практики у викладанні*: адаптація структуралістського бачення мови для практичного навчання забезпечила гармонійний перехід від теоретичних знань до практичних навичок у говорінні, письмі, читанні й аудіюванні [10]; (4) *інноваційні методики навчання*: завдяки впливу структуралістської думки, сучасними педагогами було впроваджено інтерактивні методи, які дають змогу навчати через діяльність: рольові ігри, дискусії, проєктну діяльність і занурення у мовне середовище; (5) *основи CLIL та інтегрованого навчання*: структуралістський підхід став фундаментом для розроблення методики CLIL (Content and Language Integrated Learning), яка поєднує викладання мов з іншими дисциплінами. Це

забезпечує більш природне засвоєння мови через реальні контексти [8, с. 116]; (6) *сучасні дидактичні матеріали*: у результаті поєднання філологічних і педагогічних ідей було розроблено навчальні програми, що інтегрують структуру мови та комунікативні практики, а також автентичні матеріали для розвитку мовленнєвих навичок.

Згідно з наведеним вище, лінгвістична теорія Ф. де Сосюра не тільки стала основою сучасних комунікативних методик у викладанні мов, але й уможливила продуктивний розвиток міждисциплінарного підходу, де ідеї лінгвістики гармонійно інтегровано з педагогікою, що забезпечує розвиток і мовних знань, і ключових життєвих компетенцій.

Висновки. Ідеї Ф. де Сосюра щодо поділу мови, мовлення та мовленнєвої діяльності стали основою для багатьох сучасних підходів у педагогіці та лінгвістиці. Їх застосування в методиці викладання іноземних мов сприяє гармонійному розвитку здобувачів освіти через знання та навички. Перспективним напрямом подальших досліджень є інтеграція ідей Ф. де Сосюра з іншими філологічними дисциплінами, як-от когнітивна лінгвістика, яка аналізує концепти, або дискурсна лінгвістика, що вивчає мовлення в ширшому соціальному контексті. Розвиток міждисциплінарних досліджень сприятиме створенню нових ефективних методик навчання, які відповідатимуть сучасним викликам освіти.

Література:

1. Мельничук О. Константи досвіду невербального в англomовному художньому дискурсі : монографія. Рівне : Волин. обереги, 2023. 200 с.
2. Caws P. Structuralism: The Art of the Intelligible. Atlantic Highlands, New Jersey : Humanities Press International, 1988. 276 p.
3. Deken O. Le Structuralisme. Paris : Armand Colin, 2015. 123 p.
4. Glucksmann M. Structuralist Analysis in Contemporary Social Thought. A Comparison of the Theories of Claude Lévi-Strauss and Louis Althusser. London ; Boston : Routledge, 2016. 214 p.
5. Шевельов Ю. Нарис сучасної української літературної мови та інші лінгвістичні студії. Київ : Темпора, 2012.
6. Потебня О. Поетика або $x = a < A$ (Лекції з теорії словесности) / перекл. А. Жемаковський. Львів : Апіорі, 2022. 136 с.
7. Saussure F. de. Course in General Linguistics / transl. by W. Baskin ; ed. by P. Meisel, H. Saussy. New York : Columbia University Press, 2011. 277 p.
8. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge : CUP, 2014. 341 p.
9. Gießler R. Kommunikation versus Formfokussierung: Dichotomien und Paradigmen in den Vorstellungen zur Gestaltung von Englischunterricht. *Lehrer: innenbildung im 19. und 20. Jahrhundert: (Trans)Nationale Perspektiven* / A. Wegner (Ed.). 1st ed. Verlag Barbara Budrich, 2025. P. 147–160. <https://doi.org/10.2307/jj.21679191.13>.
10. Klages H., Pagonis, G. Linguistisch fundierte Sprachförderung und Sprachdidaktik: Grundlagen, Konzepte, Desiderate. Verlag : Peter Lang, 2020. 284 p.

References:

1. Melnychuk, O. (2023). Konstany dosvidu neverbal'noho v anhlo movnomu khudozhn'omu dyskursi: monohrafiia [Constants of Nonverbal Experience in English-Language Fiction Discourse: A Monograph]. Rivne: *Volynski Oberihy* [in Ukrainian].
2. Caws, P. (1988). Structuralism: The Art of the Intelligible. *Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press International*.
3. Deken, O. (2015). Le Structuralisme. *Paris: Armand Colin*.
4. Glucksmann, M. (2016). *Structuralist Analysis in Contemporary Social Thought: A Comparison of the Theories of Claude Lévi-Strauss and Louis Althusser*. London/Boston: Routledge.
5. Sheveliov, Y. (2012). Narys suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy ta inshi linhvisty chni studii [Outline of Modern Ukrainian Literary Language and Other Linguistic Studies]. Kyiv: *Tempora* [in Ukrainian].
6. Potebnia, O. (2022). Poetyka abo $x = a < A$ (Lektsii z teorii slovesnosti) [Poetics or $x = a < A$ (Lectures on the Theory of Verbal Art)]. (A. Zhemakovskiy, Trans). Lviv: *Apriori* [in Ukrainian].
7. Saussure, F. de. (2011). Course in General Linguistics. P. Meisel & H. Saussy, (Eds.). (W. Baskin, Trans). New York: Columbia University Press.
8. Richards, J.C., & Rodgers, T.S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
9. Gießler, R. (2025). Kommunikation versus Formfokussierung: Dichotomien und Paradigmen in den Vorstellungen zur Gestaltung von Englischunterricht. *Lehrer: innenbildung im 19. und 20. Jahrhundert: (Trans)Nationale Perspektiven*. A. Wegner (Ed.), (pp. 147–160). Verlag Barbara Budrich. <https://doi.org/10.2307/jj.21679191.13>.
10. Klages, H., & Pagonis, G. (2020). *Linguistisch fundierte Sprachförderung und Sprachdidaktik: Grundlagen, Konzepte, Desiderate*. Verlag: Peter Lang.